

Bartholomeusaltaarstuk

Pieter I Claeissens
1560–61

Niet tentoongesteld

Olieverf op paneel,
gehele altaarstuk: 810 × 454 cm;
Hiëronymus: 123 × 106,5 cm;
Sebastiaan: 123,8 × 107,8 cm;
Anna: ca. 123 × 106 cm;
Jacobus de Meerdere: 120 × 111 cm;
Catharina: ca. 123 × 106 cm;
Maria Magdalena: ca. 123 × 106 cm
Santoña (Cantabria, Spanje),
Santa María del Puerto

Inscripties: 'MDLXI' (op het fronton links); '1561' (op het fronton rechts); 'OPVS PETRI NICOLAI MORAVI BRUGIS IN FLANDRIA IN PLATEA QUAE DICITUR DE[N] HOVDE[N] SACK' (onderaan op het paneel met Hiëronymus); 'OPVS PETRI NICOLAI' (onderaan op het paneel met Sebastiaan).

Herkomst: Waarschijnlijk vervaardigd voor de familiekapel Juan García del Hoyo in de Santa María del Puerto, Santoña.¹

Tentoonstellingen: Santander 1974; Oviedo/Madrid 1999 (Jacobus de Meerdere), cat. 65; Santillana del Mar 2000 (Jacobus de Meerdere), 122; Santoña 2010 (Jacobus de Meerdere en Sebastiaan).

Literatuur: Fernández-Guerray 1872, 38-39; García Guinea en Bermejo Martínez 1974; Bermejo 1976, 1-16; Herrero 1981-82, 351-355; Campuzano 1989, 38-39; Steppe 1989, 177; Devliegher 1994, 204-207; Aramburu-Zabala 2000, 18-20; Campuzano Ruiz 2000, 122; Martens en Kiss 2003, 124-126; Martens 2004, 117-128; Dewilde 2009, 37-41; Martens 2010, 177-183; Cofiño Fernández 2010; Diéguez Rodríguez 2012, 506-520.

In het havenstadje Santoña, aan de Noord-Spaanse kust, bevindt zich in het transept van de Santa María del Puerto het imposante *Bartholomeusaltaarstuk*. Met zijn meer dan 8 meter hoogte reikt het tot voorbij de aanzet van de spitsbogen (afb. 68). Dit muurretabel bestaat uit een gesculpteerde middenzone met van boven naar onder de kruisiging, Christus als Verlosser, Maria van de Rozenkrans en de heilige Bartholomeus. Links en rechts daarvan bevinden zich telkens drie geschilderde panelen. Al deze panelen zijn gevat in een classicistische omlijsting die versierd is met grotesken. Op de schilderijen links zijn van boven naar beneden de heiligen Catharina, Anna en Hiëronymus en rechts Maria Magdalena, Jacobus de Meerdere en Sebastiaan weergegeven. Alle zes geschilderde werken zijn zonder twijfel van dezelfde hand. Dit type altaarstuk is kenmerkend voor het Iberische schiereiland, waar er nog een aantal van Brugse makelij worden bewaard, die alle werden geïmporteerd.²

De zes panelen zijn in hun opbouw vergelijkbaar. De heilige is dicht bij het beeldvlak ten voeten uit weergegeven en vult het paneel in de hoogte. Links en rechts van hem of haar is een breed opgezet landschap zichtbaar. In dit landschap zijn episodes uit het leven van de heilige afgebeeld. Links van Catharina zien we hoe het wiel waarop ze werd geradbraakt miraculeus uiteenvliegt en hoe de toeschouwers verschrikt wegrennen. Achter Anna, de moeder van Maria, wordt haar echtgenoot Joachim door een engel aangesproken en rechts ontmoet hij Anna bij de gouden poort. Achter Hiëronymus trekt een handelskaravaan met twee kamelen en een berijder voorbij, die de ezel van Hiëronymus' klooster zullen stelen. Rechts in de achtergrond zien we hoe Hiëronymus' tamme leeuw de ezel bevrijdt en weer naar het klooster begeleidt, terwijl de twee dieven wegluchten. Maria Magdalena is links van haar portret tijdens haar boetedoening in de woestijn afgebeeld en rechts tijdens haar hemelvaart. In het paneel met Jacobus wordt links zijn komst naar Galicië voorgesteld en zijn droom op het strand, terwijl rechts de legendarische slag van Clavijo plaatsvindt. Ten slotte zien we achter Sebastiaan het leger waarvan hij deel uitmaakte,

wegtrekken door het landschap. De soldaten laten hem voor dood achter.

De monumentale figuren zijn kenmerkend voor deze Spaanse muurretabels. De schaal maakte dat het werk van een afstand moest worden bekeken, terwijl de voorstelling nog altijd leesbaar moest zijn. Daarom was er volgens Didier Martens een voorkeur voor groot weergegeven heiligen. Tegelijk was het eerder ongebruikelijk om verhalende scènes in de achtergrond weer te geven,³ wat misschien te maken had met de Vlaamse identiteit van de meester.

Op de twee onderste panelen, die met Hiëronymus en met Sebastiaan, schreef Pieter I op ooghoogte van de toeschouwer zijn gelatiniseerde signatuur. Daarmee behoren de geschilderde panelen van het *Bartholomeusaltaarstuk* tot de kern van zijn oeuvre en dienen ze als basis voor verdere toeschrijvingen aan hem. Dankzij deze panelen leren we Pieter I Claeissens kennen als een kwaliteitsvolle kunstenaar die met een grote interesse in lichtdonker-werking en ornamentering zijn schilderijen uitwerkt. Vooral in de gezichten van Jacobus, Sebastiaan en Hiëronymus leidt dat tot een boetserend effect van de huidplooiën, hetgeen aan de kunst van Ambrosius Benson doet denken. Een directe link met werk uit diens omgeving vinden we in de slag van Clavijo in de achtergrond op het paneel met Jacobus, die bijna letterlijk overeenkomt met het schilderij uit het Museum Mayer van den Bergh (cat. 1).

Op de classicistische omlijsting staat het jaar 1561 genoteerd. Als deze datum verwijst naar de montage van het geheel, dan moeten de panelen kort voor 1561 geschilderd zijn. Het zijn de enige werken in Pieter I's oeuvre die een datering dragen. Deze zes schilderijen zijn voor deze kapel in Santoña gemaakt, hetgeen suggereert dat de signatuur, die verwijst naar de werkplaats in de Oude Zak in Brugge, Vlaanderen, wellicht vooral voor buitenlandse opdrachten werd gebruikt. Didier Martens wees er bovendien terecht op dat een signatuur als deze ook prestige gaf aan de opdrachtgever, die zich kon veroorloven Brugse kunstwerken te importeren.⁴ Een opdracht als deze kwam wellicht tot stand via een intermediair in Spanje of in Brugge, want de iconografie sluit aan bij de lokale heiligenverering en werd dus wellicht aan Pieter I voorgeschreven. Ook de twee havens die weergegeven zijn op de onderste panelen verwijzen ongetwijfeld naar Santoña. —AVO

1. Het *Bartholomeusaltaarstuk* wordt voor het eerst in de kapel van Camino Hoyo gesignaleerd in de achttiende eeuw; Aramburu-Zabala 2000, 18.
2. Zie de bijdrage van D. Martens in dit volume. Martens telt negentien Vlaamse altaarstukken, waarvan er tien in Brugge zijn gemaakt.
3. Zie de bijdrage van D. Martens in dit volume.
4. Martens 2010, 179.